

היבטים לשוניים בפרשות מטות פב

דקדוקי מילים וטעמים והזרחה לקורא במטות בהפטרות, ובראשון של מסעי

ל ג אֹ-הַשְׁבַּע: במלעיל. לְאָסֶר: אל"ף בשוא נח, לא בשווא נע ולא בחטף
ל ה וְהַחֲרִישׁ הטעם ברי"ש אינו נסוג לה"א וכן בפס' ח כָּל-גְּדֻרֵיהֶּ: ישנם קוראים 'המקפידים'
לבטא יו"ד אחר הרי"ש, מנהג פסול מיסודו שאין לו על מה להישען. נכון הדבר גם לגבי וְאֶסְרֶיהָ
ל ו שָׁמְעוּ השי"ן בקמץ קטן. וְה': אין להשמיע את האל"ף של תחילת שם ה', לקרא כאילו כתוב
'ודוני'. יִסְלַח-לָהּ: געיה בי"ד, עם זאת הסמ"ך בשוא נח
ל י וְגִדְרָה: הנר"ן בצירי וכן בהמשך בפסוק יד
ל יג וּלְאָסֶר: הלמ"ד בשווא נח
ל יד לְעֵנָת: הנר"ן בדגש חזק, לשון ענוי הנפש
לא א עליית שני
לא ג וְיָהִיוּ: וא"ו החיבור בשווא נע
לא ו וּכְלֵי הַקֹּדֶשׁ: כך היא ההטעמה הנכונה, בקורן ודפוסים אחרים מוטעם בטעות מונח זקף
קטון דבר המשנה את משמעות הכתוב
לא ח עַל-חַלְלֵיהֶם: החי"ת בפתח וללא געיה והלמ"ד הראשונה, על אף הקושי, בשווא נח¹
לא יב אֶל-עֶרְבָת: געיה בעי"ן ועם זאת, הרי"ש בשווא נח
לא יג עליית שלישי
לא יד מִצָּבֹא: דגש חזק בצד"י והשווא הוא נע, אחרת עלול להישמע 'מצווה'
לא טו הַחֲיִיתָם: החי"ת בחירק חסר ואחריה יו"ד בחירק מלא
לא טז לְמָסֶר-מֵעַל: הסמ"ך בקמץ חטוף
לא יט בְּחָלָל: העמדה קלה בבי"ת להדגשת הסגול המורה על מיועד
לא כג וְכֹל אֲשֶׁר לֹא-יָבֹא בְּאֵשׁ תִּעֲבִירוּ בְּמַיִם: יש להאיץ מעט את קריאת
תיבת בְּאֵשׁ להסמיכה לתיבה הקודמת שהרי הטפחא הוא המפסיק העיקרי ולא התביר: וְכֹל
אֲשֶׁר לֹא-יָבֹא בְּאֵשׁ - תִּעֲבִירוּ בְּמַיִם
לא כז תִּפְשִׁי: הפ"א בשווא נע
לא כה עליית רביעי
לא כח וְהִרְמַתְּ מִכֶּסֶׁ: במלרע, אין טעם נסוג אחור
לא לב בְּזֶזוֹן: זי"ן ראשונה בשווא נע ולא בחטף כפי שמופיע בחלק מהדפוסים, כן הדבר גם בהמשך
בפס' כג
לא מב עליית חמישי
לא מט עֲבָדֶיךָ נִשְׂאוּ: כך היא ההטעמה ולא במונח-זקף כקורן ודומיו

¹ למי שמתקשה, אפשר לקרוא בדומה ללמ"ד בדגש חזק

לב א עליית שישי

יְעֹזֵר: העי"ן בשווא נח וכן בפס' ג וְיַעֲזֹר

לב ג² וּשְׁבַם: שי"ן שמאלית

לב ו תִּשְׁבוּ פֹה: טעם נסוג אחור לת"ו

לב ח בְּשִׁלְחֵי: השי"ן בקמץ קטן

לב יא לֹא-מִלְאָו: הלמ"ד ללא דגש ובשווא נח וכן בפסוק הבא

לב יג הִרְעָ: רי"ש בפתח

לב יט בָּאָה: הטעם בב"ת מלעיל, הקורא מלרע הופך ללשון בינוני (הווה)

לב כ עליית שביעי

אם-תִּחְלָצוּ: מרכא בח"ת כטעם משנה, כך הוא במדויקים

לב כד לְצַנְאֲכֶם: הנ"ן בפתח והאל"ף חטופה

לב כה עֲבָדֶיךָ יַעֲשׂוּ: אין כאן דין אתי מרחיק ועל כן הי"ד ללא דגש, כך לפי ברויאר והמדויקים

לב כו יְהִי-שָׁם: געיה ביר"ד

לב כז וְעֲבָדֶיךָ יַעֲבֹדוּ: אין כאן דין אתי מרחיק ועל כן הי"ד ללא דגש, כך הדבר לפי ברויאר והמדויקים³

לב לה וַיִּגְבְּהָהּ: הי"ד בקמץ קטן

לב לח וְאֵת-שְׁבַמָּה: שי"ן שמאלית

לב לט מפטיר

וַיִּזְרַשׂ אֶת-הָאֲמָרִי אֲשֶׁר-בָּהּ: טעם טפחא בתיבה וַיִּזְרַשׂ

לב מב לָהּ: ללא מפיק

הפסרת מטות בארץ ישראל ירמיהו א; ב א-ג:

א א יִרְמִיָּהוּ: המ"ם בשווא נע למרות מה שנהוג בקרב רבים לקרא שם חירק

א ב לְמַלְכוֹ: המ"ם בקמץ קטן

א ג בֶּן-יִאֲשִׁיָּהוּ: השי"ן בחירק חסר והי"ד דגושה וקמוצה, נכון הדבר גם לגבי צְדִקְיָהוּ

א ה אֲצַרְךָ: הצד"י בקמץ קטן, והשווא ברי"ש נח

א ט וַיִּגַע: במלרע, הי"ד בפתח לא בחירק

א י לְנִתּוֹשׁ וּלְנִתּוּץ: בשתי המילים הת"ו רפויה. וּלְהָאֲבִיד: הלמ"ד בשווא נח ויש להעמיד קלות את קריאת הה"א למנוע הבלעת האל"ף החטופה: ול-ה-אביד

א טו הַנְּגִי: השוא הוא נח, על אף הקושי. וְעַל כָּל-עָרֵי יְהוּדָה: טעם טפחא בתיבת וְעַל

² פסוק זה אינו מתורגם ע"י אונקלוס בתרגומים המדויקים. התרגום המופיע בדפוסים הוא תרגום אחר
³ הדגש במקרה של אתי מרחיק יבוא רק בהברה מוטעמת, דהיינו, כאשר המילה השנייה מוטעמת בהברתה הראשונה. אות בראש המילה בגעיא אינה נחשבת מוטעמת.

א טז לְאֱלֹהִים: יש לקרוא ללא אל"ף ללהים
א יז תִּאָזְר: האל"ף בשווא נח. אֲצַנֵּךְ: כ"ף סופית מודגשת
א יט וְלֹא-יִוְכָלוּ לָךְ: טעם נסוג אחור ליו"ד והכ"ף אחריה בשווא נע
ב ב וְקָרָאתָ: במלעיל
ב ג יִשְׂרָאֵל לִי: להזהר מהבלעת למ"ד (רווח בין הדבקים), האל"ף של שם ה' אינה נשמעת.
יֶאֱשָׁמוּ: האל"ף בשווא נח
ראשון של מסעי
לג ג מְרַעְמָסֶס: העי"ן בשווא נח והמ"ם אחריה בשווא נע⁴
לג ד שני במנחת שבת
וּבְאֱלֹהֵיהֶם: האל"ף כלל אינה נשמעת
לג ז שלישי במנחת שבת
לג ט שְׂתִים עֲשָׂרָה: לפי ברויאר כך צריכה להיות ההטעמה⁵

הרב בצלאל אריאל נר"ו. לאוהבי התורה ולומדיה שלום רב.
כשחכמי ישראל סדרו את מערך יחידות הלימוד בתנ"ך הם קבעו את ראשי הסדרים
בפסוקים העוסקים בערכי היהדות.
אציג כאן שתי דוגמות מפרשת השבוע:
ערך אחד: **קיום נדר ושבועה.**
בויקרא סדר יח וַיְדַבֵּר ה'... אִישׁ אִישׁ... אֲשֶׁר יִקְרִיב קִרְבָּנוּ לְכָל-נְדָרֵיהֶם וּלְכָל-נְדָבוֹתָם אֲשֶׁר-
יִקְרִיבוּ לָהּ לַעֲלֹה:
ובסדר כג וַיְדַבֵּר ה'... אִישׁ כִּי יִפְלֵא נֶדֶר בְּעַרְפּוֹ נִפְשֹׁת לָהּ:
ובדברים סדר יט כִּי-תִדְרֹךְ נְדָר לָהּ אֱלֹהֶיךָ לֹא תֵאָחֵר לְשִׁלְמוֹ כִּי-דָרַשׁ יְדִרְשׁוּהָ אֱלֹהֶיךָ מֵעַמּוּךָ
וְהָיָה בָךְ חֶטְא:
שבועת דוד ויהונתן מופיעה בספר שמואל פעמיים: בזמן השבועה ובזמן קיומה.
בסדר יד וַיֹּאמֶר יְהוֹנָתָן לְדָוִד לֵךְ לְשִׁלּוֹם אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְנוּ שְׁנֵינוּ אֲנַחְנוּ בְּשֵׁם ה' לֵאמֹר ה' יְהִיָּה בֵּינֵינוּ
וּבֵינֵיךָ וּבֵינֵיךָ וּבֵינֵינוּ וְהָיָה עִדְוֹלָם:
ובסדר לג וַיִּחַמַּל הַמֶּלֶךְ עַל-מִפְיֹבֶשֶׁת בֶּן-יְהוֹנָתָן בֶּן-שָׁאוּל עַל-שִׁבְעַת ה' אֲשֶׁר בֵּינָתָם בֵּין דָּוִד וּבֵין
יְהוֹנָתָן בֶּן-שָׁאוּל:
בדברים סדר ז וְהָיָה עֵקֶב תִּשְׁמָעוּן אֶת הַמִּשְׁפָּטִים הָאֵלֶּה וְשִׁמְרָתֶם וַעֲשִׂיתֶם אֹתָם וְשָׁמַר ה' אֱלֹהֶיךָ
לְךָ אֶת-הַבְּרִית וְאֶת-הַחֶסֶד אֲשֶׁר נִשְׁבַּע לְאַבְתָּיִךְ:
והנביאים מעידים על הקיום.
יהושע בסדר יג וַיִּתֵּן ה' לְיִשְׂרָאֵל אֶת-כְּלֵי-הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּע לָתֵת לְאַבְוֹתָם וַיִּרְשׁוּהָ וַיֵּשְׁבוּ בָּהּ:
וירמיה בסדר יט וַתִּתֵּן לָהֶם אֶת-הָאָרֶץ הַזֹּאת אֲשֶׁר-נִשְׁבַּעְתָּ לְאַבְוֹתָם לָתֵת לָהֶם אָרֶץ זָבַת חֶלֶב

⁴ יתכן שינוי משמעות אם יקרא עי"ן פתוחה
⁵ תורה קדומה בחלק הדקדוק, בשם מהר"ב (רבי יחיא בשירי): 'ספרים אחרים באזלא גרש'. יש בהבדל זה כדי ללמד על טיבו של השווא הבא בראש תיבת שתי-שתיים. הערה: טיבו של השוא הוא במחלוקת מדקדקים ראשונים. ספק אם מן התבונה להכריע כך במחלוקת, או לאמר שבחלק מהפסוקים ש"ן של שתיים בשוא נע, ובחלקם – בשוא נח.

וּדְבַשׁ:

הַקֶּשֶׁר הַהֲדָדִי מוֹפִיעַ בְּדַבְרֵי הַיָּמִים סֹדֵר יִזְוֶה וְיִשְׁמְחוּ כָּל־יְהוּדָה עַל־הַשְּׁבוּעָה כִּי בְּכָל־לִבְבָם נִשְׁבְּעוּ וּבְכָל־רִצְוֹנָם בְּקִשְׁהוּ וַיִּמְצְאוּ לָהֶם וַיִּנַּח ה' לָהֶם מִסְבִּיב:

וּבִימֵי הַסְּלִיחוֹת אָנוּ מִתְּפַלְלִים אֶת תְּפִילַת הַנְּבִיא מִיְכָה שֶׁבְתָרִי עֵשֶׂר בְּרָאשׁ סֹדֵר יֵב תִּתֵּן אִמַּת לִיעֲקֹב חֶסֶד לְאַבְרָהָם אֲשֶׁר־נִשְׁבַּעְתָּ לְאַבְתִּינוּ מִימֵי קֹדֶם:

עֵרַךְ שׁוּנִי: עֲהָעוֹמוֹד כְּנֹגֵד יִעָרָאֵל כְּאֵלוֹ עוֹמוֹד כְּנֹגֵד הַקְּדוֹשׁ-בְּרוּךְ-הוּא. נִרְשִׁי עַל סֹדֵר כֹּז פֶּסוּק ג: נְקִמַת ח'.

וְכֵן דַּבְרֵי דְבוּרָה בְּשִׁירָתָהּ עַל הַנִּיצְחוֹן בְּמִלְחָמָה נֶגַד סִיסְרָא, שֶׁנִּקְבַּע לְרָאשׁ סֹדֵר ד' בְּשׁוֹפְטִים, כִּן יִאָבְדוּ כָּל־אֲוִיבֵי־ה'.
בְּנוֹסֶף, שׁוּנֵי זִוגוֹת רֵאשֵׁי סֹדְרִים עוֹסְקִים בְּכַךְ.

דַּבְרֵי יוֹאֵב לְאַבְיֵשִׁי אַחִיו וְתְּפִילָתוֹ לַה' כְּשֶׁהִמְלַחְמָה נֶגַד בְּנֵי עַמּוֹן עַל כְּבוֹד יִשְׂרָאֵל הִיתָה מִפְּנֵים

בְּשִׁמוּאֵל כֹּה חֲזַק וְנִתְחַזַּק בְּעַד־עַמָּנוּ וּבְעַד עַרְי אֱלֹהֵינוּ וְה' יַעֲשֶׂה הַטּוֹב בְּעֵינָיו.

וּבְדַבְרֵי הַיָּמִים ח' חֲזַק וְנִתְחַזַּק בְּעַד־עַמָּנוּ וּבְעַד עַרְי אֱלֹהֵינוּ וְה' הַטּוֹב בְּעֵינָיו יַעֲשֶׂה.

וְתְּפִילַת חֲזִיקָה הַמֶּלֶךְ לְמַפְלַת סַנְחֵרִיב הַמַּחֲרֵף אֱלֹהִים ח'.

בְּרָאשׁ סֹדֵר ל' אֵל בְּמַלְכִים וְעַתָּה ה' אֱלֹהֵינוּ הוֹשִׁיעֵנוּ נָא מִיָּדוֹ וַיִּדְעוּ כָּל־מַמְלָכוֹת הָאָרֶץ כִּי אִתָּהּ ה' אֱלֹהִים לְבַדָּךְ:

וּבְרָאשׁ סֹדֵר מוֹ בִישַׁעִיָּה וְעַתָּה ה' אֱלֹהֵינוּ הוֹשִׁיעֵנוּ מִיָּדוֹ וַיִּדְעוּ כָּל־מַמְלָכוֹת הָאָרֶץ כִּי־אִתָּהּ ה' לְבַדָּךְ.

הָאֲרוֹת נוֹסְפוֹת עַל מִנְהַג הַחֲלוּקָה לְסֹדְרִים וְרַעֲיוֹנוֹת עֲרֻכִים חִינוּכִים הַגְּלוּמִים בּוֹ נִיתֵן לְמִצּוֹא בְּקוּבֵץ סֹדְרַת הַשְּׁבוּעָה הַמְצוּרָף לְמִיַּל זֶה. בְּאִמְצָעוֹת קוּבֵץ פְּרֻשַׁת הַשְּׁבוּעָה הַמְצוּרָף [א"ה. אֵינוּ מְצוּרָף, הַמְעַנִּין יִפְנֶה לְרֵב בְּצִלָּא]. מִתְּאִפְשֵׁר לְלַמּוֹד שְׁנַיִם מִקְרָא וְאֶחָד תִּרְגוּם וְלִהְקָשִׁיב לְקוּרָא בְּתוֹרָה כְּפִי שֶׁנִּעְרַכּוּ עַל יַד חַכְמֵי יִשְׂרָאֵל הַקְּדוּמוֹנִים, וְלֹא מִגַּע זֶר וְנוֹכְרִי. בְּבִרְכָה, בְּצִלָּא אִרְיָאֵל beariel@gmail.com 0545919622

ל ו הרב גור אריה צור נר"ו. וז' יִסְלַח לָהּ. מִפִּיק ה"א

עַל דֶּרֶךְ הַלְשׁוֹן. נֹאמַר לָהּ, מִפִּיק בַּה"א, כֹּזֶה: הִיא כַּעֵין דַּגֵּשׁ בְּאוֹת ה'. וְנִקְרָא מִפִּיק עַל שֵׁם שְׁמִפִּיק וּמוֹצֵיא אֶת הַה"א מִמוֹצְאוֹת הַפֶּה כַּעֲצוּר, וְהוֹפֵךְ אֶת הָאוֹת הַמְּנַחֶה וּבִלְתִּי נִשְׁמַעַת לְאוֹת בַּעֲלַת מִשְׁמַעוֹת וּבַעֲלַת קִיּוֹם. וּפְעוּלַת הַמִּפִּיק הִיא עַל שְׁנֵי אֲוִפְנַיִם. הָאֶחָד שֶׁהַמִּפִּיק מוֹרָה עַל שִׁיכּוֹת כְּגוֹן אִישָׁה הָאִישׁ שֶׁלָּהּ.

וְהַשְּׁנַיִ, שֶׁהַמִּפִּיק מוֹרָה עַל קִיּוֹם הַדָּבָר.

וּבְאֵין מִפִּיק בְּמִקּוֹם הַנְּצַרְךְ לֹא יִהְיֶה קִיּוֹם לְדַבֵּר, וְכְגוֹן נִבַּח שֶׁקְרָא לָהּ בְּשִׁמוֹ לֹא מִפִּיק, כִּי לֹא הִתְקַיְיַמָּה בִּידּוֹ. (וּכְדִלְקִמּוֹן בְּסוּף הַפְּרָשָׁה, עֵי רִש"י).

וְכַפִּי הַנֹּאמַר לְעִיל שִׁישׁ כֹּאן נִמְשַׁל לְכַנְסַת יִשְׂרָאֵל וְהַקַּב"ה, עַל כֵּן יִרְבוּ הַמִּפִּיקִים לְהוֹרוֹת עַל שִׁיכּוֹת וְקִיּוֹם. שִׁיכּוֹת הַדָּדִית שֶׁל כַּנְסַת יִשְׂרָאֵל לְהַקַּב"ה וְשֶׁל הַקַּב"ה לְכַנְסַת יִשְׂרָאֵל וְכֵן עַל קִיּוֹם הַבְּרִית בִּינֵיהֶם.

וְעַל דֶּרֶךְ הַצַּח, יֵשׁ בְּפְרֻשַׁת נְדָרִים ל"ה [שְׁלִשִׁים וְחַמִּישִׁיהָ] מִפִּיקִים כְּמִנְיַן לָהּ. וְעַם הַכּוֹלֵל יִרְמוֹז עַל ל"ו צְדִיקִים שֶׁבְּדוֹר, שֶׁבְּזִכּוֹתָם מִתְקַיְיִם בְּכַנְסַת יִשְׂרָאֵל בְּכָל דּוֹר וְדוֹר ז' יִסְלַח לָהּ". וְרִמּוֹז כֹּאן שֶׁתְּצַא לָהּ כַּנְסַת יִשְׂרָאֵל זְכָאִית בְּדִין, שֶׁכֵּן מִפִּיק לְשׁוֹן יְצִיאָהּ הוּא.

כֵּן יִרְמוֹז הַכְּתוּב עַל מוֹצֵא הַמִּפִּיק אֵל מִסַּע הַנְּדָרִים, דֶּרֶךְ בְּנֵי גַד וּבְנֵי רְאוּבֵן הַיּוֹצֵאִים חֲלוּץ לְמִלְחָמָה, לְקִיּוֹם נְדָרָם אֲשֶׁר הִפִּיקוּ מִפִּיהֶם, וְעַד הַיַּעֲלָמוֹת הַמִּפִּיק

בנבֹח אשר קרא לָהּ בשמו ללא מפיק כי לא השתייכה אליו ולא התקיימה בו, והוא סיום מוצאי המפיק, ותחילת מוצאי המסעות, ככתוב וְאַלְהֵם מְסַעֲיָהֶם לְמוֹצָאֵיהֶם, בפרשת מסעי (בתחילתה).

א"ה. כיון שעלה כאן עניין המפיק בה"א שורשית, אנסה להסביר. רגילים אנו ל'נחי ל'ה' שורשים כמו ק.ג.ה ב.ג.ה וכד', אות ה"ה"א הנחה (שאינה נשמעת) בנסתר קְנָה נְשָׁבָה נעלמת כאשר היא בתוך המלה קְנִיתִי נְשָׁבִיתִי. הדברים האלה די מובנים. בספרי דקדוק חדשים צורה דקדוקית זו נקראת 'נחי לו'.

יש צורה דקדוקית אחרת מקבוצת 'ל'ג' – למ"ד גרונית, מלים כמו שְׂכַח נָסַע ודומיהן שהאות האחרונה מהשורש היא גרונית. גם מקומה של ה"ה"א לא נפקד מקבוצה זו. נְגַה פְּמָה הַתְּמָהּ תְּמָה. אין אומרים תמיתי אלא תְּמָהּתִי.

נקודה נוספת. כאשר הגרונית בסוף המלה ולפניה חירק או צירי או חולם או שורק מובא שם 'פתח-גנובה'. למשל פִּיל אם יחליפו את הלמ"ד בחי"ת נקבל פִּית; מְסַכֵּן – מְזַבְּחָ; גְּדוּל – גְּבוּוּה; רְגִיל – רְקִיעַ, סְפִיחַ. כן מובן מאליו בה"א תְּמָהּ על משקל שְׂבִיל. רש"י בפירושו על התלמוד מרבה לציין על מלים ומשפטים שהם 'בתמיה' והניקוד הצפוי בתְּמָהּ, אבל למרבה הפלא ראיתי מנקדים בתְּמָהּ כמו בְּצִדְיָהּ! זו בורות מוחלטת במשפטי הלשון!! המנקד בתְּמָהּ הוא הַמְתְּמָהּ!

לא ד הרב עמרם איזנשטיין נר"ו. אֶלֶף לַמָּטָה אֶלֶף לַמָּטָה לְכָל מְטוֹת יִשְׂרָאֵל תִּשְׁלַחוּ לְצַבָּא: קשה למה חיברו את ילכל מטות ישראל עם יתשלחו לצבאי, והרי ילכל מטות ישראל מוסב על יאלף למטה והכוונה שיקחו אלף למטה מכל מטות ישראל, [ולמה לא הטעימו: אֶלֶף לַמָּטָה אֶלֶף לַמָּטָה לְכָל מְטוֹת יִשְׂרָאֵל - תִּשְׁלַחוּ לְצַבָּא:].

והנה במדרש יש שיטה שהיו מכל שבט שלשת אלפים אנשים, אלף לשמור את הכלים, ואלף לתפילה, ואלף למלחמה, נראה שיאלף למטה אלף למטה מוסב על שומרי הכלים והתפילה, ואח"כ אמר ימכל מטות ישראל תשלחו לצבאי שזה האלף שיצאו למלחמה. וכן לשיטת ר' ישמעאל בסיפרי (פיסקא קנז) שמכל שבט היו ב' אלפים, נראה שבתחילה אמר שהופרשו מכל שבט שני אלפים, [וכמו שביארו במדרש את כפל הלשון יאלף למטה], ואח"כ אמר ימכל מטות ישראל תשלחו לצבאי, כלומר שמכל שבט ישלחו אלף לצבא, [והאלף השני ישמרו את הכלים, או יתפללו].⁶

לא ו יוכל וייס

ביצאה למלחמת מדיין נאמר: וַיִּשְׁלַח אֹתָם מֹשֶׁה אֶלֶף לַמָּטָה לְצַבָּא אֹתָם וְאֶת־פִּינְחָס בֶּן־אֶלְעָזָר הַכֹּהֵן לְצַבָּא / וְכָלִי הַקֹּדֶשׁ וְחֻצְצֹרוֹת הַתְּרוּעָה בְּיָדוֹ: מצאנו בין כתבי היד מחלוקת לגבי טעמי המקרא על "וכלי הקדש", מחלוקת שמתבטאת בפסוק הפנימי:

וְכָלִי הַקֹּדֶשׁ וְחֻצְצֹרוֹת הַתְּרוּעָה / בְּיָדוֹ אוּ וְכָלִי הַקֹּדֶשׁ / וְחֻצְצֹרוֹת הַתְּרוּעָה בְּיָדוֹ הגירסה הראשונה ("הקודש" בתביר) מופיעה בכתבי היד שנחשבים היום למדויקים יותר, והיא גם

⁶ ולפי שיטתו, נראה שהכוונה בפסוק ה, שנמסרו גם אלף למטה, וגם שנים עשר אלף חלוצי צבא.

[ובטעם שאלו כתובים ביחד ישנים עשר אלף, ואלו כתובים בנפרד יאלף למטה]. אולי י"ל שזה משום שה'אלף למטה' עמדו בתפילה, ולענין התפילה כתב האריז"ל הובא במ"ב סי' ס"ח ס"ק ד' שיש לכל שבט נוסח לבד, לכן כל שבט התפללו לבד. משא"כ במלחמה היו כולם יחד].

מסתברת יותר מבחינת פיסוק המשפט⁷. אולם הגירסה השנייה ("הקודש" בזקף) גם היא מופיעה במספר לא מועט של מקורות קדומים, וראוי להבין מה ההיגיון שבה.⁸
א"ה. אציגה נא כאן חילופי גרסאות מהקובץ תורת הקורא על מטות.

ל"א ו': וְכָלִי הַקֹּדֶשׁ / (וְכָלִי הַקֹּדֶשׁ)

במרכא תביר – בכתבי היד: ט"ב ט"ג ט"ד ט"ה ט"ו ט"ז, ס"א ס"ג ס"ד ס"ו
ס"ה ס"ט ס"י ס"ג ס"ד ס"ו, א"ב א"ד א"ו א"ז. ~ ובדפוסים: מק"ג, רא"פ,

לטרס, גינצבורג⁹, קסוטו, ברויאה.

במונה זקף קטן – בכתבי היד: ס"ה ס"א ס"ב ס"ז ס"ט ס"י, א"א א"ג א"ז א"ה

א"ה א"ט א"ז. ~ ובדפוסים: רו"ה, קורן. ~ וכן הוא בעין הקורא¹⁰. ובהערות

¹⁰ נראה שתוקן ממרכא תביר למונה זקף, ואכן בתרגום שם מוטעם במרכא תביר (וידר' כתיב היד להטעים את הוורטום מטעמים בהם מוטעם הפסוק).

א"ה. בדפוס סביוניטה יש הרבה אי-התאמות

בין המקרא לתרגום.

¹¹ בעץ הקורא כתב: 'וכלי הקדש ב' דסמיכי בטעם באורחא אשר ישרתו'. והיינו, שצמד המילים 'וכלי הקדש' מופיע פעמיים בתורה, ובשני הפעמים מוטעם בצורה זהה, והמקום הנוסף הוא בפסוק 'וכלי הקדש אשר ישרתו בהם' (שיל' ב' לא). ומוכת מדבריו שגם כאן מוטעם 'וכלי הקדש' בזקף כמו בפסוק הנ"ל.

ובמק"ג מוטעם כאן 'וכלי הקדש' במרכא תביר, אך במסורה שם נמסר: 'ב' בטעם בתורה אשר ישרתו'. והיינו שהמסורה שם מוסרת שמוטעם במונה זקף, ויצא שנוסת המסורה שבו סותרת את הנוסח שמוטעם בספר. ואכן בחומש עם מנחת כליל, וכן בחומש היכל הברכה, תוקן נוסח המסורה, ונמסר שם: 'ב' בתורה אשר ישרתו'. והיינו שהמסורה רק מוסרת שצמד המילים 'וכלי הקדש' מופיע פעמיים בתורה, והמקום הנוסף הוא בפסוק 'וכלי הקדש אשר ישרתו בהם', אך אינה מוסרת כלל על ההטעמה.

¹² יש להעיר, שהחילוף טעמים זה מהווה שינוי משמעות, שאם מוטעם 'וכלי הקדש' במונה זקף, הפיסוק הוא: 'וכלי הקדש, ותצטרות התרועה בידו'. ומשמעות הפסוק שרק החוצרות היו בידו. אך אם מוטעם 'וכלי הקדש' במרכא תביר, הפיסוק הוא: 'וכלי הקדש ותצטרות התרועה, בידו'. ומשמעות הפיסוק שניהם היו בידו (ואכן בספרנו פירש שכלי הקדש החוצרות התרועה שניהם היו בידו, והכונה ברש"ת לא בידו ממש. והלכ"ג אף כתב שהר"ז שכתב 'תצטרות' יזירה, וכוונת הפסוק שכלי הקדש שהם חוצרות התרועה, היו בידו).

ע"כ מתורת הקורא

ניתן להציע ששורש המחלוקת בין שתי הגרסאות הוא בהבנה מהם כלי הקדש עליהם מדובר בפסוק. ביטויים המתייחסים אל "כלי קודש" מופיעים כחמש עשרה פעמים בתנ"ך, וברובם ככולם נראה שכוונתם לכלים ששייכים לעבודת המשכן.⁹ אך כאן קשה לפרש שמדובר בכלי המשכן, כיון שמה לכלי המשכן במלחמת מדין.¹⁰

במדרש תנחומא על הפסוק מצאנו:

"**וכלי הקדש**, זה הציץ, שכתוב בו, קדש לה' (שמות כח, לו) ... אמר להם משה לְיִשְׂרָאֵל, בְּלַעַם הַרְשָׁע עוֹשֶׂה לָכֶם כְּשִׁפִים וּפּוֹרְחַת וּמַפְרִיחַ לַחַמְשַׁת הַמַּלְאָכִים, הָרָאוּ לוֹ אֶת הַצִּיץ שֶׁמוֹ שֶׁל הַקֹּדֶשׁ בְּרוּחַ. הוּא גְלוּף עָלָיו וְהוּן נּוֹפֵלִין לַפְּנֵיכֶם"

רש"י על הפסוק מביא מדרש זה, אך מוסיף מילה בתחילת פירושו:

⁷ כמובן, אי אפשר להסתמך רק על סבירות כראייה לנכונות נוסח.

⁸ אפשר כמובן לטעון שהנוסח השני הוא פשוט טעות. אך מידת השכיחות שלו בין כתבי היד, ואף דעת המדקדים שסמכו עליו, כנגד הפיסוק הצפוי, מעוררים את השאלה האם בכל זאת ניתן למצוא לו הסבר.

⁹ ובפרט בספר במדבר, כגון ומשמרתם הארץ והשלחן והמנורה והמזבחות וכלי הקדש אשר ישרתו בהם ... (במדבר ג לא), וכלה אחרון ובניו לכסת את הקדש ואת כל כלי הקדש בנסע המזנה ... (במדבר ז 10), ועוד.

¹⁰ רלב"ג מפרש כי האות וא"ו של "וחצרות" היא מיותרת, כמו בפסוק "ואלה בני צבעון ואיה וענה" (בראשית לו, כד). זוהי בעצם וא"ו הביאור, והכוונה שכלי הקדש הם חצרות התרועה. הבנה זו מעט קשה לפי הפשט, ואנו נפנה בכיוון אחר.

"**וְכָלִי קֹדֶשׁ** - זֶה הָאָרוֹן וְהַצִּיץ, שֶׁהִיא בְּלִעַם עִמָּהֶם וּמִפְרִיחַ מַלְכֵי מִדְיָן
בְּקִשְׁפִּים וְהוּא עֲצָמוֹ פּוֹרַח עִמָּהֶם, הִרְאָה לָהֶם אֶת הַצִּיץ שֶׁהֵשֵׁם חֲקוֹק בּוֹ
וְהֵם נוֹפְלִים ..."

נראה שרש"י הוסיף את הארון אל "כלי הקדש", בעקבות מה שנאמר במסכת סוטה¹¹ המשנה (סוטה מב ע"א) אומרת שכהן משוח מלחמה קורא לפני העם, בין היתר, את הפסוק "כִּי ה' אֱלֹהֵיכֶם הִחִלְדָּ עִמָּכֶם לְהַלְחֵם לָכֶם עִם אֲבִיבֵיכֶם" (דברים כד, ו) ובתוספתא (סוטה ז, ט) נאמר על כך: 'כִּי ה' אֱלֹהֵיכֶם הִחִלְדָּ עִמָּכֶם (דברים כ, ד) - זֶה הַשֵּׁם שֶׁנִּתְּנָה בְּאָרוֹן, שֶׁנֶּאֱמַר 'וַיִּשְׁלַח אֹתָם מִשָּׁה אֶלֶף לַמַּטָּה לְעֵבָא, אֹתָם וְאֵת פִּינְחָס. מַגִּיד שֶׁפִּינְחָס מִשׁוּחַ מִלְחָמָה, 'וְכָלִי קֹדֶשׁ' - זֶה הָאָרוֹן, שֶׁנֶּאֱמַר 'וְלֹא יָבֹאוּ לְרִאיוֹת כְּבָלֵעַ אֶת הַקֹּדֶשׁ' (במדבר ז, כ) וגו'.

לפי הסבר זה כלי הקודש הם הארון והלוחות שבו, שנקראים קודש כמו בפסוק "וְלֹא יָבֹאוּ לְרִאיוֹת כְּבָלֵעַ אֶת הַקֹּדֶשׁ"¹² והתוספתא ממשיכה ומביאה דעה נוספת: "וְאֵלֹהֵיכֶם הִחִלְדָּ עִמָּכֶם (דברים כ, ד) - זֶה הָאָרוֹן, שֶׁנֶּאֱמַר 'וְכָלִי קֹדֶשׁ' וְגו'".

כלומר גם בגדי הכהן הגדול נקראים קודש, כפי שנאמר "וּבְגָדֵי הַקֹּדֶשׁ אֲשֶׁר לְאַהֲרֹן וְיָהוֹיָדָב לְבָנָיו אֲחֵרָיו" (שמות כט, כט), ולכן אפשר להסביר שכלי הקודש בפסוק הם בגדיו של פינחס, שהיה כהן משוח מלחמה ולבש שמונה בגדים כמו כהן גדול¹³.

נראה שבמחלוקת זו אנחנו יכולים לתלות את ההבדל בין שתי גרסאות הטעמים. אם כלי הקודש הם בגדי הכהן הגדול שלובש פינחס, הרי שהם מתייחסים ישירות אליו. הן כלי הקדש והן חצוצרות התרועה נמצאים בידו (=ברשותו) של פינחס, ולכן פיסוק הטעמים צריך לאחד את שני החלקים זה עם זה: וְכָלִי הַקֹּדֶשׁ וְחֲצֹצְרוֹת הַתְּרוּעָה / בְּיָדוֹ.¹⁴

אבל אם מדובר בארון, הרי הארון לא יוצא למלחמה עם פינחס לבדו, אלא עם כל הצבא. לפי דעה זו רק חצוצרות התרועה מתייחסות לפינחס, ואילו כלי הקדש הם משהו נפרד, ואינם קשורים לפינחס במישרין, ואז ייתכן להפריד בין "וְכָלִי הַקֹּדֶשׁ" (כלומר הארון והלוחות, שהם ביד כל היוצאים לצבא) לבין "וְחֲצֹצְרוֹת הַתְּרוּעָה בְּיָדוֹ" של פינחס.

א"ה. גם ידידנו הרב אברהם ויסבלום נר"צ בספר תורת הטעמים עמוד תקד עמד על עניין זה ועל חילופי הגרסה.

לא כג אֶךְ בְּמִי נִדְּהָ וְתִחַטָּא רִשׁוֹי ... וְרִבּוֹתֵינוּ לְרִשׁוֹן מִכָּאן (ראה ע"ז עה, ב), שֶׁאֵף לְהַכְשִׁיחַ מִן הַאִיסוֹר הַטַּעֲמִין טְבִילָה לְכָלִי מַחְכּוֹת; וְמִי נִדְּהָ הַכְּחוּזִין כֹּאן לְרִשׁוֹ: מִיִּם הַרְאוּיִן לְטְבוֹל בְּהֵם נִדְּהָ; וְכִמָּה הַסָּ? אֲרִבְעִים סָאָה.

הגענו לדין טבילת כלים שנקנו מגוי. עתה נביא מדברי אבני נזר בעניין זה.

טבילת כלים בשעה שהכלי עדיין נמצא ברשות הגוי.

הגמ' (ע"ז עה): נסתפק במשכון של גוי אצל ישראל, ורוצה הישראל להשתמש בו, אם צריך טבילה, לפי שמשכון כמכר, או שאין צריך טבילה. וכתב המחבר (שו"ע י"ד ק"ב סעיף ט) דאם היה נראה בדעת הגוי שרוצה לשקעו הכלי ביד הישראל, ואינו רוצה לפדותו, אז בודאי דחייב טבילה.

¹¹ אמנם רש"י בהמשך דבריו מסביר רק למה שימש הציץ, ולא מהו הצורך בארון.

¹² דעה זו שמדובר בארון מופיעה גם בגמ' עצמה (סוטה מג ע"א).

¹³ נראה שהקדושה העיקרית בבגדי הכהונה היא בציץ שנוצר במדרש תנחומא, ושנאמר עליו בפירוש בפסוק "ועשית ציצץ זהב טהור, ופיתחת עליו פיתוחי חותם קודש לה". נציין כי על פי תרגום יונתן לפסוק כלי הקודש כאן הם האורים והתומים שעל החושן שנקחים למלחמה כדי להישאל בהם בשעת הצורך.

¹⁴ כך מובן צריך להיות הפיסוק גם לפי פירוש רלב"ג שהובא בהערה לעיל.

וכתב האבנ"ז (י"ד קז) והרי"ף כתב משכנתא אבעיא ולא איפשיטא. ולא ביאר דהיכא דחזי ל"י דדעת"י לשקוע"י פשיטא דחייב להטבילו. וכן הרמב"ם (מ"א פ"ז ה"ו) נקט בבבייא לקולא משום דס"ל טבילת כלים דרבנן. ולא ביאר דבדעתו לשקוע"י חייב להטבילו: והנראה לי בדעתם ז"ל עפ"י מ"ש הריטב"א [שם] בהא דירושלמי [ע"ז לו ע"ב] דהטבילה הוא לצאת מטומאתו של גוי וליכנס לקדושתו של ישראל. וביאר הריטב"א דהטומאה הוא משום שסופו של גוי להשתמש בו באיסור עי"ש. ועל כן כשדעת הגוי לשקוע"י ושוב אין סופו של גוי להשתמש בו יועיל הטבילה שכאשר ישקענו הגוי בפועל לא יצטרך עוד להטביל. ולא יחשב טבילה ראשונה כטובל ושרץ בידו. על כן טבלו רב אשי קודם וטוב לו שלא ישתה בכוס טמא. ועיין בכנה"ג (סי' ק"ב) בהגהת הב"י (סעיף א') אבל חיוב להטביל ליכא: והנה האבנ"ז נזר הבליע בתוך דבריו ג' חידושים:

(א) הטומאה על הכלים אינו נובע ממה שהכלי נמצא ברשות הגוי, אלא הטומאה נובע

ממה שבדעת הגוי להשתמש בכלי במאכלות אסורות, וזה כוונת הריטב"א הנ"ל.

(ב) באמת היה מועיל אם הישראל טובל הכלי של הגוי אף קודם שבא הכלי לרשותו, רק כיון דבדעתו של הגוי להשתמש בהכלי למאכלות אסורות, וזה גופא גורם טומאה להכלי, לכן הוי כטובל ושרץ בידו. אבל בציוור דאין בדעת הגוי להשתמש עוד בהכלי, מועיל הטבילה גם בשעה שהכלי נמצא ברשות הגוי. ומדברי האבנ"ז נזר נראה, דגם בכלי של גוי שבדעתו למכרו לישראל, אם טבלו הישראל קודם שקנהו, מועיל הטבילה, כיון דאין בדעתו עוד להשתמש בהכלי.

(ג) חיוב על הגברא לטבול ליכא כל זמן שלא נכנס הכלי לרשות ישראל, אבל הטבילה מועיל גם בשעה שהכלי נמצא ביד הגוי אם אינו בדעתו להשתמש בו עוד.

עוד כתב האבנ"ז נזר, דקודם שישקעו הגוי הכלי בפועל לישראל, אע"ג דעדיין לא נכנס הכלי לרשות ישראל, אבל אם רוצה הישראל לזכות בהכלי, אז הרי נכנס הכלי לרשותו, כיון דכבר בדעת הגוי לשקוע, דזה הוי כמו יאוש, ואז הרי חייב כבר להטבילו וז"ל י"ל דדעת הגוי לשקועיה הוי כמו יאוש, ויאוש לא מהני עד דאתי לרשות זוכה, וכשאיין ישראל רוצה לזכות בו, עוד לא יצא מרשות הגוי ואינו חייב להטבילו ורב אשי רצה לזכות בו וטבלה, אבל אין חיוב לזכות.

טבילת כלים בכלים חדשים. אמרו בע"ז (דף עה:) דאף כלים חדשים שעדיין לא השתמש בהן הגוי, צריך טבילה, שהרי כלים ישנים שליבנס כחדשים הם, ואעפ"כ צריכים טבילה, שגזירת הכתוב היא, ולא משום פילוט איסור.

וכתב האבנ"ז נזר סימן קו. וצריכין להבין למה הביא הרא"י מליבנן דוקא ולא מהגעילין בכלים שנשתמשו בחמין ומהדיחין בכלים שנשתמשו בצונן. ואין לומר דבליבון פשיטא ל"י דמוציא לגמרי ואינו משאיר קימעא. דליתא, דהא בגמ' (ע"ז ע"א) בעי למימר דבעי ליבון והגעלה אלמא דאינו דבר פשוט דליבון מוציא לגמרי:

והנראה לפמ"ש התוס' [ע"ב] בכלי עץ שיש להם חשוקים של ברזל מבחוץ דא"צ טבילה כיון שאינו משתמש במקום המתכות. וא"כ אם נאמר דא"צ טבילה רק מכח שנשתמש בו הנכרי. והרי ליבון הוא שתשיר קליפתו החיצונה כדאמר בגמרא שם והרי סר מקום שנשתמש הנכרי ולמה צריך טבילה. אלא ודאי דאפי' לא נשתמש הנכרי צריך טבילה. עכ"ל.

והנה יש לעיין דהא רק "כלי סעודה" חייב בטבילה, ולא כלים העשוי לסחורה, וא"כ כיון דזה כלים חדשים שעדיין לא השתמש בהם הגוי כלל מדוע חשיבא "כלי סעודה". ותירץ האבנ"ז ד"כלי סעודה" שאמרו היינו אצל ישראל, דהיינו שישתמש בה הישראל לצורך סעודה, אבל ליכא חילוק אם הגוי השתמש בה לסחורה או לסעודה¹⁵.

¹⁵ ובעיין זה כתב בצפנת פענח (מאכ"ס י"ג) דאין מחשבת הגוי קובעת אם זה חשיב "כלי סעודה" או לא, כדאמרו בירושלמי (תרומות פ"א א ה"א) שגוי אין לו מחשבה, לכן אף כלים חדשים שלא השתמש בהם הגוי כלל צריכים טבילה.

כג הרב עמרם אייזנשטיין נר"ו כָּל-דָּבָר אֲשֶׁר-יָבֵא בְּאֵשׁ תִּעֲבִירוּ בְּאֵשׁ וְטָהַר אֵדָּ בְּמֵי נְדָה יִתְחַטָּא
וְכֹל אֲשֶׁר לֹא-יָבֵא בְּאֵשׁ תִּעֲבִירוּ בְּמַיִם:

קשה למה חיברו את יתעבירו באשי שזה הפעולה, עם התוצאה דהיינו יוטהרי, [ולמה לא הטענימו: כָּל-דָּבָר אֲשֶׁר-יָבֵא בְּאֵשׁ תִּעֲבִירוּ בְּאֵשׁ - וְטָהַר].¹⁶ ונראה שאם היו מפסיקים ביכל דבר אשר יבא באש תעבירו באשי היה משמע שזה חיוב, לכן חיברו את יתעבירו באש – וטהרי ללמד שאינו חייב להעבירו באש אא"כ רוצה לטהרו.¹⁷

לא מא וממחצת בני-ישראל תקח | אֶחָד | אֶחָד מִן-הַחֲמִשִּׁים
מִזֶּה וַיִּקַּח מִשָּׁה מִמִּחְצַת בְּנֵי-יִשְׂרָאֵל אֶת-הָאֶחָד אֶחָד מִן-הַחֲמִשִּׁים
הרב אברהם ויסבלום נר"ו ספר תורת הטעמים עמ' רחץ. בעברית החדשה אשר בדו
הציונים¹⁸, המלה אחוז מציינת חלק אחד ממאה (פרוצנט%). הקורא את הפסוק בהבנה
זו, יפרש כך: מחצית בני ישראל הרי זה 50% מהשלל, ומתוך זה לקח משה 1%
בשביל הלויים, וזהו וַיִּקַּח מִשָּׁה מִמִּחְצַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת הָאֶחָד – אֶחָד מִן הַחֲמִשִּׁים [וַיִּתֵּן אֹתָם
לְלוֹיִם]. או שיפרש שלקח 0.5% מכלל השלל שהוא 1% מהחמישים.
אך האמת היא שאין זה אלא שיבוש גמור. הטעמים מפסיקים: אֶת הָאֶחָד / אֶחָד מִן
הַחֲמִשִּׁים. ופירושו חלק הנלקח אחד מתוך חמישים. וגם לעיל רואים כן אֶחָד | אֶחָד מִן
הַחֲמִשִּׁים – אחד הנלקח מתוך חמישים. אין תבת אחוז באה לציין מספר מסוים, אלא
בכל פעם לפי העניין.

א"ה. מודעת זאת שכל ביטוי בחז"ל ובמקרא הנראה לנו מוכר מהעברית טעון בדיקה מה פירושו
הנכון. למשל תלמוד בבלי נדה ד א והתנן: ככר ע"ג הדרף, ומדף טמא מונח תחתיו, אף על
פי שאם נפלה א"א אלא א"כ נגעה – טהורה. מי שיפרש 'מדף' כעין מדף ספרים לא יבין
את הכתוב. וביטויים רבים לאין ספור בלשון חכמים נתעוותו לחלוטין בלשון העברית.

ל ב ג הרב גור אריה צור נר"ו. דרשת מְכַלְלָתָא וּמְלַבְּשָׁתָא
עֲטָרוֹת וְדִיבָן וַיַּעֲזֹר וְנִמְרָה וְחֲשֶׁבוֹן וְאַלְעָלָה וְשֶׁבֶם וְנָבוּ וְבָעֵן
עֲטָרוֹת וְדִיבָן בִּתְרָגוֹם: מְכַלְלָתָא וּמְלַבְּשָׁתָא

ויש לשאול, הרי אמרו שנים מקרא ואחד תרגום אפילו עטרות ודיבן שאין להם
תרגום, גם יחזור פעם שלישית כנגד ואחד תרגום, וכמובא במסכת ברכות ח
עמ' א' :

וכדאמר רב הונא בר יהודה אמר רבי אמי לעולם ישלים אדם פרשיותיו עם
הצבור שנים מקרא ואחד תרגום ואפילו עטרות ודיבן שכל המשלים פרשיותיו
עם הצבור מאריכין לו ימיו ושנותיו. ופירש"י ואפילו עטרות ודיבן שאין בו תרגום.
כלומר כקורא ג' פעמים הפסוק ומעלה עליו כאילו אמר בפעם השלישית גם
תרגום.

ופירשו תוספות שם: שצריך לקרותו שלש פעמים בעברי.

¹⁶ וגם לפי מה שאמרו בע"ז (עה: שיוטהרי מלמד שטעון טבילה, כיון שההגעלה קודמת לטבילה, [כמבואר בשו"ע יור"ד קכ"א ס"ב], לכאורה היה ראוי להפסיק בהגעלה. ובלא"ה לכאורה זה רק דרש.

¹⁷ אבל אם אינו רוצה לטהרו, [כגון שאינו רוצה לבשל בו עכשיו, אלא הוא רוצה להמתין מעת לעת, שאז הבליעות כבר נפגמים, ומן התורה יכול להשתמש בו ללא הגעלה], אינו חייב להעבירו באש.

¹⁸ א"ה. יש לציין שראשוני הציונים רצו לקבוע את השפה הגרמנית, השפה של מדינת היהודים...

ויש לשאול, הרי התרגום שלפנינו איננו כעברי, אלא בלשון ארמית. אלא יש לומר כפי שנמצא בביאור יונתן: שהשתרבותי השתרבב לו התרגום מירושלמי לתרגום אונקלוס.

וכדהקשו התוספות שם: אמאי נקט עטרות ודיבון שיש לו מ"מ תרגום ירושלמי. היה לו לומר ראובן ושמעון¹⁹ או פסוקא אחרינא שאין בו תרגום כלל. ותירצו: יש לומר משום הכי נקט עטרות ודיבון אע"ג שאין בו תרגום ידוע אלא תרגום ירושלמי וצריך לקרות ג' פעמים העברי מ"מ יותר טוב לקרות פעם שלישית בתרגום. ויש לשאול: לאיזה צורך תרגם הירושלמי נכפי שמופיע בכתבים שלנו בתרגום אונקלוס את שמות הערים. ותגדל הקושיה שהרי בשימת לב יראה שאין זה ממש תרגום המלים.

וכגון: עטרות ודיבן מכללתא ומלבשתא ונבו ובית קבורתא דמשה. ולעומקו של מקרא יש לומר, שבבואם לפני משה וברצותם לפייסו, דברו בני גד ובני ראובן על ערים אלו לא כדבר הנפרד מארץ ישראל, אלא אדרבה, כמקומות המשרתים את ארץ ישראל ומדברים בשבחה, כשפחה לפני גבירתה. ובכך לרצותו לאדון הנביאים, ולהאמינו, שאין הם מבקשים להתנתק מן הארץ המובטחת, אלא אדרבה, מבקשים הם להיות בזה חלק משבחה של הארץ ולפאר בזה את פתחה ושעריה של הארץ הנכספת. ואשר על כן באו לפני משה ואמרו:

עטרות ודיבן בתרגום מכללתא ומלבשתא. מכללתא היא עטרה לראש המלכה, ומלבשתא היא לבוש מלכות אשר מגישה השפחה למלכתה, ומקומנו כאן בעטרות ודיבן כשפחה המעטרת את ראש המלכה היא הארץ אשר... עיני ח' אלוקים ביה (דברים יא, יב), וכשפחה המלבשת את גבירתה לבוש מלכות. לכן אמרו מכללתא ומלבשתא.

יעזר לשון עזרה ובתרגום נקראת פומרין, ככומרין האלו המשרתים לפני אדוניהם, כן יעזר משרתת ועוזרת לפאתי ארץ ישראל. נמלה היא הנאמנת למרתה, לגבירתה, ובתרגום בית נמרין, שנאמרין בו דברי כיבושין על ארץ ישראל.

חשבון בתרגום בית חושבנא, הוא לשון חשבון וחשיבות. שכל נתינת חשבון לשני הוא מצד החשיבות שמחשיבו, ומכיון שהיא בפתחה של הארץ הרי זו חשיבותם.

אלעלה הוא השער העולה אל הארץ, ולכן נקרא בתרגום בעלי דבבא, כאומרו בבא דעליה, שער העליה, או עליית השער. שמכאן הוא השער לעלות אל הארץ המובטחת.

שכם בתרגום הוא סימא, לשון אוצר, ברכה ורפואה. שהעולה דרכו לארץ ישראל מתברך ומתרפא, ולכן נקראת כעין בשם. וכן מובא בביאור על תרגום יונתן שתרגם שכם-שירן, שהוא לשון ריח טוב המלווהו בדרכו לארץ הנכספת. נבו בפשטות הוא הר נבו, ומתורגם על שם סופו שעל ידי כך יהיה משה נחשב כקבור בארץ ישראל. וכן התרגום אומר בית קבורתא דמשה. ואשר על כן נקראת נבו שגובלת עם מבואותיה של ארץ הנבואה כראוי לאדון הנביאים.

¹⁹ א"ה. יש מקרא ראובן ושמעון בפרשת וישלח, ויש בו ענינים אחרים שיש עליהם תרגום, כוונת תוס' לתחילת ספר שמות ראובן ושמעון לוי ויהודה.

וּבָעַן, פשוטו כמשמעו לשון של רצון. כמו בְּעֵי. שמכאן יש רצון וכיסופים להתחבר עם ארץ ישראל ולא ח"ו להתנתק ממנה.

ועוד יש לומר שזו כוונת הפסוק באומרו מוֹסַפֵּת שָׁם. שאע"פ שעדין לא הסבו את שמו, מכל מקום הסבו את כוונתו.

ואשר על כן אמרו וְלַעֲבָדֶיךָ מִקְּנָה. שהתכוונו לומר בזה שְׂכַל קְנִינֵינוּ של קוֹנְנוּ הוא, קונה שמים וארץ, ואנו חלק מְקַנְנֵנוּ של קוֹנְנוּ. ואנו עבדיו כשם שאנו עבדיך, ולעבדו בלבב שלם אנו רוצים, ולא ח"ו להיות מנותקים.

ולכן בקשו את חצי שבט המנשה שיהיו להם מלמדי תינוקות, ומרביצי תורה ברבים, וכן בהיות חצי שבט מנשה אשר עמהם קשורים לחצי שבטם שבארץ ישראל, יהיו גם הם קשורים כך אִתָּם.

ואשר על כן הוסיפו ואמרו:

כִּי לֹא נִחַלְתֶּם אִתָּם מִעֲבַר לִירְדֵן וְהִלָּאָה כִּי בָּאָה נִחַלְתֶּנוּ אֵלֵינוּ מִעֲבַר הַיַּרְדֵּן מִזְרְחָהּ.

כִּי בָּאָה נִחַלְתֶּנוּ אֵלֵינוּ. ויש לשאול, מה הוא זה שאמרו כִּי בָּאָה נִחַלְתֶּנוּ אֵלֵינוּ, והרי עדיין לא נחלתם היא כי רק עתה הם מבקשים לישוב בה, ועדיין לא באה אליהם, ומה תלמוד לומר כִּי בָּאָה נִחַלְתֶּנוּ אֵלֵינוּ.

ובהסבר דבריהם לעומקו של מקרא, יש לומר שבאומרו כִּי בָּאָה נִחַלְתֶּנוּ אֵלֵינוּ לא התכוונו לנחלה שהם מבקשים לישוב שם, בעבר הירדן המזרחי, אלא כך אמרו: נחלתנו המיועדת לנו, שבארץ ישראל, היא אשר באה ומתפשטת אלינו, עד המבואות האלו אשר אנו בה.

ובזה כאילו אמרו אין אנו מתכחשים ח"ו לנחלתנו אשר נתן לנו ה' בארץ. אלא אדרבה, היא באה אלינו, ולכן אין נחשב שאנו מתנתקים ממנה.

וזה הוא שאמרו מִזְרְחָהּ. שנחלתנו שבמערב, באה אלינו... מִזְרְחָהּ. והערים שאנו מבקשים כאן בעבר הירדן המזרחי לשבת בהם, הם הם כהמשך נחלתנו שבארץ ישראל.

דפי פרשת השבוע בר-אילן מטות פב

הגלוי והסמוי בבקשת בני גד ובני ראובן

אריה פלהיימר תושב פסגות, גמלאי מערכת החינוך.

בפרק ל"ב שבפרשתנו, התורה מספרת את סיפור בני גד ובני ראובן, המאתגרים את משה ואת ההנהגה שעיימו בבקשתם: "יִתֵּן אֶת הָאָרֶץ הַזֹּאת (=עבר הירדן המזרחי) לְעַבְדֶיךָ לְאֶחָזָה אֶל תַּעֲבְרֵנוּ אֶת הַיַּרְדֵּן". מטרת מאמר זה לספק הסבר לתגובתו החריפה של משה לבקשתם, הנראית תמימה ולגיטימית, וכן להפנות זרקור לדיוקים שונים בכתוב, שבסבירות זהירה, לפחות חלק מהם מצביעים על תחושת חוסר הנוחות ועל הבעייתיות שחשו בני גד ובני ראובן בפירוט בקשתם. סביר להניח שתחושות אלה לא נעלמו מעיני משה, ואף תרמו לחיזוק מסקנתו באשר ל "Subtext"²⁰ שלהן. כאן המקום להעמיד על מידת הזהירות שיש לנקוט בשיפוט דמויות בכלל, ומקראיות בפרט. בעוד שעל העובדות שתוצגנה אין מחלוקת, אין הדבר כן באשר למסקנות העולות מהן.

חריפות תגובתו של משה באה לידי ביטוי כבר בתחילת דבריו בשאלה הרטורית: "הֲאֵיכֶם יָבֹאוּ לְמַלְחָמָה וְאַתֶּם תֵּשְׁבוּ פֹה"? ולא נתקררה דעתו עד שהטיח בהם את ההאשמה החמורה: "וְהִנֵּה קָמְתֶם תַּחַת אֲבֹתֵיכֶם תִּרְבּוּת אֲנָשִׁים חֲטָאִים לְסֹפּוֹת עוֹד עַל חֶרֶן אֵף ה' אֶל יִשְׂרָאֵל". ודוק: "חֲטָאִים", ולא "חוטאים". לאמור, כפי שעולה מהמשקל קטל[א"ה. השמוש בשורש ק.ט.ל. להגדרת שורשים במקום פע"ל המקובל אצל קדמונינו פסול מעיקרו! גם אם רצו להשתמש בשורש ללא גרונות וללא אותיות בגד-כפת, לא חסרות אותיות אחרות שאינן מבטאות הריגה!!] המועצם, האינטנסיבי, אין מדובר ב"חובבים", אלא בבעלי תכונה מתמשכת של חוטאים! א"ה. מתבקשת השוואה לדברי ברוריה בבלי ברכות י א מא' דעתך? - משום דכתיב: יתמו חטאים, מי כתיב חוטאים? חטאים כתיב ועוד, שפיל

²⁰ מורפיקס, טקסט סמוי. אפשר לוותר על ביטויים לועזיים.

לסיפיה דקרא: ורשעים עוד אינם, כיון דיתמו חטאים – ורשעים עוד אינם? אלא, בעי רחמי עלויהו דלהדרו בתשובה – ורשעים עוד אינם. ברוריה ידעה גם היא שחטאים במשקל הדגוש, אבל בגלל טובת העין שלה קראה כאילו כתוב ומנוקד חטאים – רבים של חטא.

נקודת המוצא של התשובה לשאלה זו היא הפרשנות לבקשתם העמומה "אל תעברנו את הירדן". האם פירושה הוא "אל תתן לנו חלק ונחלה בעבר הירדן המערבי אלא במזרחי בלבד" (ובכל זאת נסייע בכיבוש ארץ כנען), או שמא משמעה "אל תעביר את אנשינו את הירדן, כדי להילחם שם בשבעת העממים"?

מסקנתו של משה הייתה חד-משמעית: תפוס לשון אחרון! דומה, שתובנה זו נשענה על:

א. תוכנם הגלוי של דבריהם.

ב. משמעות דבריהם בין השיטין.

א. תוכנם הגלוי של דבריהם:

על בסיס ההנחה שאין מילה מיותרת בתורה, בקשתם של השניים כפולה: הראשונה – "יתן את

הארץ הזאת", והשנייה – "אל תעברנו (=את אנשי המלחמה) את הירדן".²¹

ואכן, חריפות תגובתו הנסערת של משה מעידה על כך: "האחיקם יבאו למלחמה ואתם תשובו

פח"?! לאמור, לא חשדתי בכשרים; הבנתי חד משמעית את כוונת השתמטותכם מההשתתפות

במלחמות העתידיות בעבר הירדן המערבי – מחדל שיש בו משום חוסר הגינות משווע!

ויותר מזה: לו כוונתם המקורית של השניים אכן הייתה להשתתף במלחמות העתידיות, מדוע

לא הגיבו על האשמת משה, שאכן זו בדיוק הייתה כוונתם המקורית, כפי שעשו ארבע עשרה שנה

מאוחר יותר, באריכות רבה ובנסיבות דומות? (יהו' כב:כא-כט). א"ה. אי משום הא לא איריא. קשה מאוד

וגם בסוף ספר יהושוע הם ספגו נזיפה ארוכה לפני שהבהירו את כוונתם.

וגם בסוף ספר יהושוע הם ספגו נזיפה ארוכה לפני שהבהירו את כוונתם.

ב. משמעות דבריהם בין השיטין:

בנוסף להתרשמותו של משה מתוכן דבריהם הבלתי מוסריים בעליל, סביר להניח שהוא זיהה אצל

השניים מעשים או מחדלים שתמכו בהתרשמות זו. לכשנדייק היטב בפרטים ונערוך השוואות של

שימוש במילים דומות, אך לא זהות, נגיע למסקנה – אמנם בבחינת "חזי לאצטרופי", ולא תמיד

בהכרח בביטחון מלא – שתחושת היעדר המוסריות בכוונתם להשתמט מהמלחמות בארץ ישראל

המערבית גרמה להם לנקוט אמצעים שונים, רטוריים ופסיכולוגיים, שהם פועל יוצא מהתחושה

הבלתי נוחה הזאת.

בפסוקי הפתיחה של התייצבות בנות צלפחד בפני ההנהגה, הכתוב מציין את הפורום: "ותעמדנה

לפני משה ולפני אלעזר הכהן ולפני הנשיאים וכל העדה וגו'", ועובר לפירוט בקשתן: "אבינו מת במדבר...

למה יגרע שם אבינו מתוך משפחתו... תנה לנו אחזה בתוך אחי אבינו".

לעומת זאת, בפסוקי הפתיחה לבקשת בני גד ובני ראובן נאמר: "ויבאו... ויאמרו אל-משה ואל

אלעזר הכהן ואל נשיאי העדה לאמר. עטרות ודיבן ויעזר ונמרה וחשבון ואלעלה ושכם ונבו ובען הארץ

אשר הפכה ה'... ארץ מקנה הוא ולעבדיך מקנה. ויאמרו אם מצאנו חן בעיניך יתן את הארץ הזאת

לעבדיך".

הטבלה הבאה תבהיר ותחדד את ההבדלים בין שתי הבקשות:

	בנות צלפחד	בני גד ובני ראובן	
א.	פורום ההנהגה שבפניו התייצבו	משולש (חסר "וכל העדה")	א.
ב.	אופן הצגת המשאלה	מושהית – הגעה איטית לעיקר הבקשה	ב.
ג.	שימוש במילות ריצוי	"אם מצאנו חן בעיניך" "ולעבדיך"	ג.
ד.	אופן השימוש במילת הבקשה	"יתן" (את הארץ הזאת)	ד.

מה ניתן להסיק מההשוואה בין שתי הפרשיות הללו?

²¹ ולא כפי שהיה מטעים בן זמננו, המושפע מעודף המלל בתקשורת לסוגיה השונים: "יתן לנו את הארץ הזאת – (דהיינו) אל תעברנו (=את נחלתנו) את הירדן". א"ה. ה"ש ספק כלשהו שהתורה אינה מעבירה לנו 'הקלטה' של דבריהם? התורה מביאה תמצית, ואין ספק שהוסיפו כל מיני דברים, וכן בנות צלפחד האריכו בבקשתן.

²² א"ה. לא נכון כלל! אבינו מת במדבר והוא לא היה... בעדת קרח לא נחשב דברי ריצוי?

א. בעוד בנות צלפחד אינן מהססות לטטוח את משאלתן בפני ארבעת מייצגי העם (כולל "וכל העדה"), נראה כי השניים, החוששים, מעדיפים לוותר על נוכחות כל העדה, כנראה בשל החשש מתגובתה הקשה. **א"ה**. לא משכנע לענ"ד.

ב. תחושת צדקת הדרך המוחלטת של הבנות מסבירה את הזרימה השוטפת של בקשתן, המצוטטת ברצף אחד, ²³ בניגוד בולט לשניים השמים אתנחתא אחרי שני הפסוקים הראשונים "עֲטֹרֹת וְדִבְיָן... וְלַעֲבֹדֶיךָ מְקַנְהָ", מבלי שהם מעלים בקשה כלשהי. רק בפסוק ה, המופיע אחרי פרשה סתומה ולאחר הפסקה מכוונת הנרמזת גם בחזרה על הפועל "ויאמר" (למרות שהנושא, הראובני והגדי, לא השתנה²⁴), הם ניגשים סוף סוף לעניין, לתוכן בקשתם, מתוך כוונה משוערת לקבל מייד את הסכמתו של משה.²⁵

ג. השימוש של השניים במילות ריצוי "אִם מְצַאנוּן חֵן בְּעֵינֶיךָ... עֲבֹדֶיךָ" (שם:ה), ²⁶ לעומת הימנעות בנות צלפחד מכך, מרמז אולי גם הוא על תחושתם באשר לכרעי התרגולת שעליהן הייתה בנויה בקשתם. **א"ה**. גם בנות צלפחד נשתמשו במלות ריצוי, והתורה לא טרחה להצטיין את כולן; המלים אָבִינוּ מִתּ בְּמִדְבָּר וְגו' יכולות בהחלט לשמש מלות ריצוי.

ד. ההבדל הבא: "תְּנֶה" בפי הבנות לעומת "תִּתֵּן" בפי השניים מצביע אף הוא על נחישות הבנות, הנראות כבאות מעמדה של יושר וביטחון עצמי, לעומת השניים, שלא בכדי העדיפו את הפועל הסביל "תִּתֵּן" על הפעיל "תְּנֶה". מה מסתתר מאחורי השינוי הקטן הזה, הבלתי מורגש בדרך כלל בקריאה השוטפת?

עיון בשלושה מקומות בתנ"ך, המתארים בקשה בניסוח סביל, יסייע במתן התשובה:
ה. בתיאור המפגש בין אברהם ושלושת האנשים, אברהם אומר: "יִקַּח נָא מֵעַט מִיָּם וְרַחֲצוּ רַגְלֵיכֶם וְהִשְׁעֲנוּ תַּחַת הָעֵץ" (בר' יח:ד).

ו. בשמואל מסופר על הגבעונים, המבקשים מהמלך דוד לנקום בצאצאי שאול: "יִתֵּן (כתיב ינתן) לָנוּ שְׂבַעַת אַנְשִׁים מִבְּנֵי (של שאול) וְהוֹקְעֵנוּם לְה' בְּגִבְעַת שְׂאוֹל בְּחִיר ה' וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ אֲנִי אֶתֵּן" (ב:כא:ו).
ז. במלכים מסופר על בקשת אדוניה מבת שבע, אם שלמה: "וַיֹּאמֶר אֶמְרִי נָא לְשַׁלְמֵה הַמֶּלֶךְ כִּי לֹא יֵשֵׁב אֵת פִּנְיָה וַיִּתֵּן לִי אֵת אֲבִישֵׁג הַשְּׂוֹנֵמִית לְאִשָּׁה" (א:ב:ז). ובהמשך נמצא כתוב: "וַתֹּאמֶר (=לשלמה) יִתֵּן אֵת אֲבִישֵׁג הַשְּׂוֹנֵמִית לְאִדְוִיָהוּ אֶחָיָה לְאִשָּׁה".

מה משותף לשימוש בפועל סביל בשלושת המקומות האלה?

לדעתי, התשובה היא: **הקהיית עוצמת הפעולה**; כביכול **מאליה** היא נעשית: הן אברהם, הן הגבעונים והן בת שבע החכמה, כל אחד בנסיבותיו שלו, שאפו להקהות את עוצמת הפעולה המתבקשת. אברהם מבקש באמצעות התנסחותו להקטין את מאמציו, כביכול המים נלקחים מאליהם ולא על ידו, ואין שום טרחה בשאיבתם ובהגשתם. הגבעונים מנסים להקהות את בקשתם שאינה ממנהגי ישראל, ²⁷ **א"ה**. לא ולא! הגבעונים כאכזריותם אינם מוותרים על רצח צאצאי שאול, ומסרבים לכל פיצוי אחר, רק 'מנסים להקהות' לא יעלה על הדעת! ובת שבע מבקשת "שאלה קטנה".²⁸
ח. ולענייננו, נראה שהשניים בחרו להשתמש בפועל הסביל, המרוכך, "תִּתֵּן" בשל תחושת חוסר היושר שבבקשתם. דהיינו, אתה, משה רבנו, לא ממש נותן; כביכול הארץ ניתנת מאליה.
ט. ועוד, נראה שהמגמה הזו של **מיתון** הבקשה כדי להקל על השומע להיעתר לה באה לידי ביטוי גם בפסוק: "הָאָרֶץ אֲשֶׁר הִקְפָּה ח' לִפְנֵי עַדְתִּי יִשְׂרָאֵל אֶרֶץ מְקַנְהָ הוּא וְלַעֲבֹדֶיךָ מְקַנְהָ". התוספת "אֲשֶׁר הִקְפָּה ח'"²⁹ לא נועדה כנראה לפאר את שמו יתברך,³⁰ אלא **למזער את פעולת הנתינה**, כדי להקל

²³ "תנה לנו אחוזה לא בחזקה ולא בחציפות אלא מן הדין", מדרש פסיקתא זוטרתא פרשת פינחס, דף קל"ד ע"א, ד"ה "למה יגרע".

²⁴ ראו: מ' שילוח, "ויאמר... ויאמר", בתוך: א' וייזר וב' צ' לוריא (עורכים), **ספר קורנגרין**, תל אביב תשכ"ד, עמ' 251-253; משה ארנד, רות בן מאיר, גבריאל חיים כהן (עורכים), **פרקי נחמה**, ספר זיכרון לנחמה ליבוביץ, ירושלים תשס"א, עמ' 495-502.

²⁵ מה פשר הכפילות של "ויאמר"? אם נטה אוזן, נשמע אחרי דיבורם הראשון, שהארץ "אֶרֶץ מְקַנְהָ הוּא וְלַעֲבֹדֶיךָ מְקַנְהָ", את היעצרות שטף דיבורם מתוך ציפיתם לתגובת משה. נשמע את הפסקה רבת המשמעות ורבת הרמז. אמנם הם עדיין לא ביקשו דבר, כי לא העזו. הם רק דיווחו על שתי עובדות: על טיב הארץ ועל עושרם הכלכלי. אולי היה בכך רמז שקוף; הזמנה להצעה שתבוא מצד משה, ולא יהיה עליהם לבקש דבר. השוו לפרוש נ' ליבוביץ, **עיונים בספר במדבר**, בעקבות פרשינו הראשונים והאחרונים, ירושלים תשנ"ו, עמ' 356.

²⁶ מאוחר יותר ידרשו חז"ל: "כי לי בני ישראל עבדים ולא עבדים לעבדים" קידושין כב ע"ב.

²⁷ "וְהִגְבַּעְנוּ לֹא מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל הִמְפָּה", כלומר והן הראו בעצמם מדת אכזריות שאינן מזרעו של אברהם אבינו רש"י לשמואל שם.

²⁸ "וַתֹּאמֶר שְׂאֵלָה אֶחָת קְטָנָה אֲנִי שְׂאֵלָת מֵאֲתָךְ אֵל תֵּשֵׁב אֵת פְּנִי".

²⁹ "שכיוונו בהזכרה זו לומר, שאינם מבקשים דבר שמסרו עליו (=בני ישראל) נפשם רק מה שהכה ה' לפנייהם לא בחורבם ולא בקשתם". ראו: רבי יצחק עראמה, **ספר עקידת יצחק**, במדבר, שער פ"ה, ד"ה "והנה לפי".

³⁰ שאת שמו, בצירוף "לִפְנֵי ה'" – ולא כדבריהם "לִפְנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל" – הם שמעו ממשה ארבע פעמים.

על משה להסכים לבקשתם. שהרי הנחלה באה להם, כביכול, בחינם, ללא מאמץ, מעין זכייה בפיס שקל יותר לוותר עליה מאשר על פרי עמל של שנים.

י. ואם ישיאכם ליבכם לומר: אולי אכן היה זה כיבוש קל, מלווה בניסי שמיים גלויים, ראו את תיאור הקרב: "ולא נתן סיחון את ישראל עבר בגבלו... וילחם בישראל. ויכהו ישראל לפי חרב ויירש את ארצו" (במ' כא:כג-כד, וראו רש"י על אתר).

יא. ואם עדיין הספק מקנן בכך, יבוא הכתוב, המתאר את אותה המלחמה ויכריע: "בעבר הירדן בגיא מול בית פעור בארץ סיחון מלך האמרי אשר יושב בחשבון אשר הכה משה ובני ישראל בצאתם ממצרים" (דב' ד:מו), וכן בניסוח זהה של משה המכה, בספר יהו' (יג:כא).

יב. אין להוציא מכלל אפשרות את ההנחה, שזיהוי כפול של "הכה משה" הוא אולי הפניית "עקיצה" כלפי בני גד ובני ראובן.

לסיכום: בסקירה הזו נמצאנו למדים על פשר תגובתו החריפה של משה לפנייתם של השניים, תגובה שנומקה על ידו בחוסר המוסריות של הבקשה. יחד עם זאת עמדנו על רמזים אפשריים, מעין "ראיות נסיבתיות", לתחושת האשמה העצמית של בני גד ובני ראובן, שליוותה אותם בעת הצגת בקשתם הבעייתית בפני משה.

סוף דבר הכול נשמע: השניים אכן חזרו בתשובה, וכדרכם של כאלה הם אף קיבלו על עצמם שתי משימות נוספות שלא נדרשו להן על ידי משה. ע"כ אריה פלהיימר.

תן לחכם ויחכם עוד

אנא שלחו את הערותיכם!

הכתובת למשלוח: eliyahule@gmail.com

הערות מתקבלות גם באנגלית.

הודעה מאתר "לדעת" כאן תוכלו להוריד גליונות פרשת השבוע מדי שבוע (גם גליונו מופיע שם):

<http://www.ladaat.info/gilyonot.aspx>

מאמרנו מופיע **ונשמר** באוצר החכמה בפורום דקדוק ומסורה

<http://forum.otzar.org/forums/viewtopic.php?f=45&t=10317&p=272195#p272195>

מאמרנו מופיע **ונשמר** באתר דרשו <http://www.dirshu.co.il/?p=140390>

מאמרנו מופיע **ונשמר** באתר [גליונות\(jewishoffice.co.il\)](http://jewishoffice.co.il)

אם אתה מתעניין

בהבטים הלשוניים של התורה

(לשון המקרא, המשנה, התלמוד וכו')

אתה מוזמן להרשם (בחנם)

לקבלת דוא"ל בגושיאם לשוניים

בכתובת: info@maanelashon.org

☺ בוא לחכים את עצמך ואת שאר המכתבים ☺